

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
BALKAN ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

NEHRİN ÖTESİ
Yunanistan
Kumçiftliği (Orestiada) Gagauzları
Halk Kültürü

Evrin Kaşıkçı

EDİRNE 2023

Trakya Üniversitesi Yayın No: 313
T.Ü. Balkan Araştırma Enstitüsü Yayın No: 25

NEHRİN ÖTESİ
Yunanistan Kumçiftliği (Orestida) Gagauzları Halk Kültürü

Yazar: Evrim KAŞIKÇI
Editör: Mümin İSOV
Rusça ve Bulgarca Çeviriler: Mümin İSOV
Yunanca Çeviriler: Büşra DEDE
Dizgi: Özkan KOZALI
Kapak Tasarım: Enver ŞENGÜL

Baskı: Trakya Üniversitesi Matbaası
T.Ü. Ayşekadın Yerleşkesi / EDİRNE
E-Mektup: matbaa@trakya.edu.tr
1. Baskı: 2023
ISBN: 978-975-374-363-1

Copyright © Trakya Üniversitesi Yayınevi
Bu kitapta yer alan yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarına aittir. Trakya Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan bir kısmı veya tamamı çoğaltılamaz veya kopya edilemez.
Kitapta yayımlanan yazılarda savunulan görüşler T.Ü. Balkan Araştırma Enstitüsünü hiçbir surette bağlamaz.

YAZIŞMA ADRESİ
Trakya Üniversitesi Balkan Yerleşkesi Enstitüler Binası
Balkan Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
22030 Edirne / TÜRKİYE
Telefon: +90 284 - 235 34 58 **Belgegeçer / Fax:** +90 284 - 236 31 79
E-Mektup: bae@trakya.edu.tr

EDİRNE 2023

Dostum Recep Zogo'nun aziz hatirasina...

İÇİNDEKİLER

| | |
|-------------|---|
| SUNUŞ..... | 1 |
| ÖN SÖZ..... | 5 |
| GİRİŞ | 9 |

BİRİNCİ BÖLÜM

| | |
|---|-----------|
| GAGAUZLAR: ARAŞTIRMALAR VE GENEL ÖZELLİKLER | 21 |
| Tarihsel Alan Yazını ve Gagauzların Kökenine Yönelik Savlar | 21 |
| Dünyada Gagauz Yerleşimleri ve Nüfus Bilgileri..... | 42 |
| Gagauz Adı ve Türkiye’de Farklı Kullanımlar Sorunsalı | 43 |
| Gagauz Halk Kültürü..... | 47 |
| Gagauz Dili | 50 |
| Gagauz Halk Edebiyatı | 53 |
| Gagauz Geçiş Dönemi (Doğum-Evlenme-Ölüm) Gelenekleri | 54 |
| Gagauz Giyim Kuşam Gelenekleri | 58 |
| Gagauz Müziği ve Halk Oyunları | 61 |
| Gagauz Çocuk Oyunları..... | 65 |
| Gagauz Yemek Gelenek Göreneği..... | 66 |
| Gagauz Dinî Törenleri ve Özel Günleri | 67 |
| Osmanlı Devleti Sınırlarında Gagauzlar | 69 |

| | |
|--|----|
| Yunan-Bulgar Kilise Çatışmaları Arasında Gagauzlar | 72 |
| Yirminci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Savaşlar ve Göçler | 77 |
| Lozan Barış Görüşmeleri ve Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi | 98 |

İKİNCİ BÖLÜM

| | |
|---|------------|
| YUNANİSTAN DEVLETİ VE GAGAUZLAR | 113 |
| Yunanistan'daki Gagauz Yerleşimleri | 116 |
| Yunanistan'ın Yönetimsel Bölümleri..... | 120 |
| Meriç (Evros) İlindeki Farklı Kültürel Topluluklar | 123 |
| Yunanistan'da Bir Gagauz Merkezi: Kumçiftliği (Orestiada) | 127 |
| Kumçiftliği ve Çevresinde Gagauz Yerleşimleri | 131 |
| Göçten Günümüze Yunanistan'daki Siyasi Gelişmeler | 134 |
| Gagauzların Göç Sonrası Yunanistan'da Yaşadığı Sorunlar..... | 144 |

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

| | |
|--|------------|
| GAGAUZ HALK KÜLTÜRÜ SAHA ARAŞTIRMASI..... | 155 |
| Araştırmanın Amacı..... | 155 |
| Araştırmanın Önemi | 156 |
| Yöntem | 157 |
| Araştırma Deseni..... | 157 |
| Çalışma Grubu | 159 |
| Verilerin Toplanması | 161 |
| Verilerin Çözümlemesi | 169 |
| Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği | 174 |

| | |
|--|-----|
| Bulgular ve Yorum | 177 |
| “Göç” Boyutu ile İlgili Bulgular | 177 |
| Göç Öncesi Edirne Yerleşimi | 177 |
| Kumçiftliği Bölgesi (Orestiada ve Çevresi) Yerleşimi | 179 |
| Göç Tarihi ve Süreci | 181 |
| Sonraki Kuşaklar..... | 183 |
| “Dil ve Eğitim” Boyutu ile İlgili Bulgular | 184 |
| Dil ve Dil Eğitimi | 184 |
| Dil Kullanımı | 187 |
| Sözcük Anlamları | 189 |
| “Oyun, Müzik, Masal ve Spor” Boyutu ile İlgili Bulgular | 190 |
| Gagauz Halk Oyunları | 190 |
| Gagauz Çocuk Oyunları..... | 192 |
| Gagauz Müzik Kültürü | 194 |
| Gagauz Masal ve Destanları | 207 |
| Geleneksel Sporlar | 210 |
| “Törenler, Gelenek ve Görenekler” Boyutu ile İlgili Bulgular | 212 |
| Bayram (Yortu), Gün, Gece Toplantıları ve Ölüm Törenleri | 212 |
| DüğünTörenleri..... | 215 |
| Doğum Gelenek ve Görenekleri | 217 |
| Kız İsteme Gelenek ve Görenekleri | 220 |
| Yemek Gelenek ve Görenekleri..... | 222 |
| Giyim Kuşam Gelenek ve Görenekleri..... | 224 |
| Halk Hekimliği | 225 |
| Diğer Gelenekler..... | 228 |
| “Aidiyet ve Etmenleri” Boyutu ile İlgili Bulgular | 229 |
| Kimlik, Aidiyet | 230 |

| | |
|--|------------|
| İnanç | 233 |
| Türkleştirme, Yunanlaştırma | 235 |
| Türkiye ve Gagauz Yeri ile İlişkiler | 236 |
| Sonuç..... | 238 |
| KAYNAKÇA | 243 |
| Basılı Yayınlar | 243 |
| T. C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri..... | 264 |
| Tezler | 264 |
| Çevrim İçi Kaynaklar | 268 |
| LİSTELER | 277 |
| Çizelge Listesi..... | 277 |
| Görsel Listesi | 280 |
| Harita Listesi | 282 |
| Çizge Listesi..... | 282 |
| Nota Listesi | 282 |
| KISALTMALAR..... | 283 |
| EKLER..... | 284 |
| Saha Araştırması Sürecinde Elde Edilen Bazı Görseller..... | 284 |

SUNUŞ

Bu alışma, tarihin talihsiz bir döneminde Türkçeden başka bir dil konuş(a)mamalarına rağmen, salt farklı bir din veya inanca sahip oldukları için doğup büyüdükleri, “vatan” saydıkları topraklardan, koynunda bin bir hatıra sakladıkları ev, bark ve köylerinden koparak suyun karşısına, Yunanistan’ın Meriç (Evros) bölgesinde yer alan Kumçiftliği (Orestida) ve çevresine göç eden Gagauzları tarih, dil ve kültür bağlamında tanıtmayı amaçlayan bir çalışmadır.

Dr. Evrim Kaşıkçı tarafından doktora tezi olarak hazırlanan çalışma, esas itibarıyla 1923 yılına kadar Edirne ve çevresinde yaşamakta iken Lozan Antlaşması’na göre Yunanistan’a giderek Yunanistan vatandaşı olan Edirne Gagauzlarının dn ve bugününü ortaya koymakla kalmayıp bir ölçüde geleceklerine de ışık tutmaktadır. Sahada gerçekleştirilen bire bir veya yüz yüze görüşme, soruştırma ve anketlerin yanında, yerli ve yabancı kaynakların da yeterli ve yetkince kullanıldığı, dolayısıyla Gagauz araştırmalarına büyük katkı sunacak bir çalışmadır *Nehrin tesi; Yunanistan Kumçiftliği (Orestida) Gagauzları Halk Kültürü* adlı eser. Zamanında büyük mücadele ve uğraşlarla kurmaya muvaffak olduğumuz İnterdisipliner Balkan alışmaları Ana Bilim Dalı Doktora Programında, danışmanlığında tamamlanmış ve alan yazınına büyük katkısı olan bu çalışmanın, kitap formatıyla yine kurucusu olduğum Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü yayınları arasında yayımlanıyor olması da şahsımı gururlandırdığı gibi, bilimsel takdir olarak da bir o kadar anlamlı ve doğru olmuştur. Bu sebeple öğrencim ve meslektaşım Dr. Evrim Kaşıkçı’yı canığnlden kutluyorum. İnanıyorum ki, Balkanoloji ve Türkoloji araştırmaları Yunanistan Gagauzları özelinde yeni ve yetkin bir Gagauz araştırmacısı kazanmıştır.

Dr. Evrim Kaşıkçı’nın eserini Trakya niversitesi eski Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı merhum Recep Zogo kardeşimizin aziz hatırasına sunmuş olmasını da gerçek bir dostluk ve vefa rneği olarak kaydetmek gerekir.

Gagauzlar, bugün büyük bir bölümü Balkanlarda, farklı ülke sınırları içinde dağınık olarak yaşayan, ana dilleri Türkçe olmakla birlikte inanç olarak Ortodoks Hristiyan olan bir topluluktur. Adları konusunda “*Gagauz mu, Gagavuz mu?*” sorusundan başlayan etimolojik tartışmalar yanında kökenleri konusu da bilimsel olarak aydınlığa kavuşturulamamıştır. Ancak kesin olarak

bilinen bir şey vardır ki, konuştukları Türkçe, dün bir Balkan Türk ağızı, bugün Oğuz Türkçesinin bir yazı dili kolu olduğudur. Bugün bir yazı dili olmakla birlikte, dağınık olarak yaşadıkları ülkelerde azlık ve azınlık olarak yaşamalarına, yaşadıkları ülkelerin dil ve millî politikalarına bağlı olarak her geçen gün konuşur sayısı düşen Gagauz Türkçesi, geleceği açısından “tehlitedeki diller” arasında yer almaktadır. Bütün bu olumsuzluklara, içinde yaşadıkları, sosyal ve kültürel anlamda baskın dillerin olumsuz etkilerine rağmen Gagauz Türkçesi, bugün dilin hemen her düzleminde Balkan Türk ağızlarıyla büyük oranda ortaklaşan bir görünüm arz etmektedir. Bu, elbette nispeten kalabalık konuşur grubu bulunan Moldavya, Ukrayna vb. ülkelerde yaşayan Gagauzların Türkçesi için de söz konusudur. Oysa Dr. Kaşıkçı'nın çalışmasında konu edildiği Yunanistan Gagauzlarında, maalesef, bilhassa yeni nesiller için artık bir ana dili olma özelliğini kaybetmek üzeredir.

Bilindiği gibi, dil bir kültür unsuru olmasının yanında, toplum anlamında kültürü, birey anlamında da kimliği oluşturan ve bunların yaşamasını sağlayan bir millî kültür ve kimlik unsurudur. Tabiatıyla dillerin konuşurunun kalmaması, o dilin sahibi olan kültür ve topluluğun ölümü anlamına gelmektedir. Bugün sadece Yunanistan'da yaşayan Gagauzlar için değil, diğer Balkan ülkelerinde azlık ve azınlık olarak yaşayan Gagauzları bekleyen tehlike, esasen ana dili eğitiminin yapıl(a)maması ve ana dili konuşurlarının gittikçe azalmasıdır.

İşte, “*Kimlikler, kültürel kimliklerin etkisiyle şekillenirken kültürel kimlikleri belirleyen ve besleyen en güçlü kaynak ise toplumların halk kültürü özellikleridir. Bu bağlamda halk kültürü araştırmaları, birlikte yaşayan ancak farklı kültürel kimliğe sahip halkların kültür sınırlarının çizilmesine de katkı sağlıyor*” teziyle hareket eden Dr. Evrim Kaşıkçı, “*Biz de bu kitap ile Osmanlı Devleti döneminde Edirne ve çevresinde, günümüzde ise Yunanistan vatandaşı olarak Yunanistan Kumçifliği bölgesinde aralarında önemli dil ve kültür farklılıkları olan toplumlarla bir arada yaşayan Gagauz toplumunun göç sonrası tarihlerine ve halk kültürü özelliklerine ışık tutmaya çalışacağız*” diyerek çalışmasının ana amacını ortaya koymaktadır. Dr. Evrim Kaşıkçı'nın bu çok doğru ve takdire şayan yüce ereğine ulaştığını görüyor ve kendisiyle gurur duyuyorum.

Gagauzlar konusunda çalışan her bilim insanının önüne çıkan sorunlar, elbette Dr. Kaşıkçı'nın da önüne çıkmıştır. Nitekim o, bilimsel yayınlar bakımından “*gizemli bir toplum*” olarak nitelediği Gagauzlar hakkında; “*Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyan bir topluluk olan Gagauzlar*

hakkında tarihi kayıtların kesin bir yargıya varacak düzeyde olmaması, haklarında tarihleri, kökenleri, Gagauz adlandırmasının nereden geldiği gibi konularda çok sayıda sav üretilmesine sebep olmuştur” değerlendirmesinde bulunmaktadır ki, çok haklıdır. Ancak bu sorunlara rağmen Dr. Evrim Kaşıkçı, er meydanına çıkar gibi, böylesi çözülememiş sorunları olan bilim meydanına atılmış, uzun ve yorucu bir sürecin sonunda böylesi anlamlı ve başarılı çalışmayı ortaya koymaya muvaffak olmuştur.

Dr. Evrim Kaşıkçı'nın, esasen gerek sahadan gerekse yazılı kaynak ve arşivlerden elde ettiği bilgi ve bulguların tümünü bu çalışmanın evreni içerisinde yer almadığı gerekçesiyle kullanmadığını biliyorum. Kendisinden ilerleyen gün, ay ve yıllarda makale, bildiri ve kitaplık düzeyde başkaca çalışmaların da geleceğine inancım tamdır. Bu duygu ve dileklerle *Nehrin Ötesi; Yunanistan Kumçifliği (Orestiada) Gagauzları Halk Kültürü* adlı eserin başta Gagauzlar olmak üzere, Balkanoloji ve Türkoloji çalışmaları için hayırlı olmasını diliyorum, Dr. Evrim Kaşıkçı'yı bir kere daha kutluyorum. Başarıları ve hizmetleri daim olsun.

Prof. Dr. Ahmet Günşen
29 Ekim 2023, Karaağaç/Edirne